Ο Νεοφιλελευθερισμός και η Πολιτική της Ασημαντότητας

David Ames Curtis

Μετάφραση: Αλέξανδρος Σχισμένος

Κάποιες μέρες πριν την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, ο Καστοριάδης επικεντρώθηκε στην καταγγελία της «ανησυχητικής κενότητας» του πολιτικού λόγου στη Δύση και επίσης στην κενότητα του «νεοφιλελεύθερου λόγου [που περιλαμβάνει] μια ελεεινή ισοπέδωση όσων έλεγαν οι μεγάλοι Φιλελεύθεροι του παρελθόντος».[1]

Αυτή η θεματοποίηση του νεοφιλελευθερισμού εντός του πλαισίου της «ασημαντότητας» των σύγχρονων μορφών βαρβαρότητας έχει μέγιστες συνέπειες για τη σύγχρονη κατανόηση του καπιταλισμού και της φαντασιακής του θέσμισης. «Ο νεοφιλελεύθερος λόγος» δήλωσε [ο Καστοριάδης] στο “Fait et a faire” (1989), θα πρέπει να θεωρηθεί «μία άθλια φάρσα προορισμένη για ηλίθιους».[2]

«Η ρητορική της θάτσερ και του Ρήγκαν δεν άλλαξε τίποτε σημαντικό (η μεταβολή στην τυπική ιδιοκτησία κάποιων μεγάλων επιχειρήσεων δεν αλλάζει ουσιαστικά τη σχέση τους με το Κράτος)… η γραφειοκρατική δομή της μεγάλης επιχείρησης παραμένει άθικτη [και] το μισό της εθνικής παραγωγής διατρέχει τον δημόσιο τομέα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο (το Κράτος, οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, την Εθνική Ασφάλιση)… Κάπου ανάμεσα στο μισό και στα δύο τρίτα των τιμών των ειδών διατροφής και των υπηρεσιών που εισάγονται στην τελική εθνική δαπάνη με τον ένα τρόπο ή τον άλλο καθορίζονται, ρυθμίζονται, ελέγχονται ή επηρεάζονται από την Κρατική πολιτική και… η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη (10 χρόνια εξουσίας της θάτσερ και του Ρήγκαν δεν έφεραν καμία ουσιαστική αλλαγή σε αυτό.

Μέσα στην συλλογική προσποιητή αμνησία το γεγονός πως «η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία είχε ήδη αποδομηθεί από κάποιους

ακαδημαϊκούς οικονομολόγους τη δεκαετία του ’30», απλώς θάβεται. «Οι άνθρωποι προσποιούνται πως λησμονούν ότι η σημερινή οικονομία είναι μία οικονομία ολιγοπωλίων, όχι μια ανταγωνιστική οικονομία».[3]

Η ρητορική των Ρήγκαν – Θάτσερ «δεν άλλαξε τίποτε σημαντικό;». Ο Καστοριάδης και συγκεκριμένα το κείμενό του «Μοντέρνος καπιταλισμός και επανάσταση», έχει κατηγορηθεί για απαρχαιωμένες περιγραφές ενός Φορντικού κόσμου πλήρους απασχόλησης.[4] Ωστόσο, μέλη του «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα», –τουλάχιστον όσοι υποστήριξαν το εν λόγω αμφιλεγόμενο κείμενο– υπήρξαν, ισχυρίστηκε ο Καστοριάδης, ίσως οι μόνοι «που το 1959-60 είπαν ότι το πρόβλημα στη σύγχρονη Δυτική, ανεπτυγμένη, καπιταλιστική κοινωνία ΔΕΝ είναι το οικονομικό πρόβλημα».[5] Συμμετέχοντας στην «κρίση των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών», ο ύστερος Φιλελευθερισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί με σοβαρότητα με τους δικούς του στενούς ιδεολογικά οικονομικούς όρους. Η νεοφιλελεύθερη ρητορική δεν άλλαξε τίποτε· αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τίποτε σημαντικό δεν άλλαξε, καθώς η παλίρροια της ασημαντότητας συνέχισε, και συνεχίζει, να ανεβαίνει.[6] Ο νεοφιλελεύθερος λόγος δεν καθορίζει την νέα πραγματικότητα· αντιθέτως, η συνεχής και βαθύνουσα καταστροφή νοήματος που είναι συμφυής με το πρόταγμα της καπιταλιστικής ορθολογικοποίησης περιλαμβάνει τους ανορθολογισμούς μίας διαλυτικής νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, όπως και τις πραγματικές συνέπειες της «αντιδραστικής αντεπίθεσης».[7] Τον Μάιο του 1989, ο Καστοριάδης δήλωσε ότι «η μόνη πραγματικά παρούσα και δεσπόζουσα σημασία είναι η καπιταλιστική σημασία, η επ’ αόριστον δηλαδή επέκταση της «κυριαρχίας», η οποία εν τω μεταξύ έχει χάσει –και αυτό είναι το καίριο σημείο– όλο το περιεχόμενο που της παρείχε στο παρελθόν η ζωτικότητά της και το οποίο επέτρεπε στις διαδικασίες ταύτισης να ολοκληρώνεται κουτσά στραβά».[8] Σαν αποτέλεσμα, «το να κερδίζεις όμως, παρά τη νεοφιλελεύθερη ρητορική, έχει σήμερα χάσει σχεδόν κάθε επαφή με οποιαδήποτε κοινωνική λειτουργία, ακόμα και με οποιαδήποτε εσωτερική, ως προς το σύστημα, νομιμοποίηση».[9] Και ακόμη, παρά τη

ρητορική, «αυτό το μείγμα της χρηματικής νόρμας και της γραφειοκρατικής – ιεραρχικής νόρμας επαρκεί για εμάς, ώστε να συνεχίσουμε να χαρακτηρίζουμε τις πλούσιες φιλελεύθερες κοινωνίες σαν κοινωνίες ενός κατακερματισμένου γραφειοκρατικού καπιταλισμού»[10], αντίθετα από ό,τι θα υποστήριζε το ασυνεπές περιεχόμενο της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας.

Η «φιλελεύθερη αντεπίθεση (με την καπιταλιστική έννοια του όρου), αρχικά του ζεύγους θάτσερ – Ρήγκαν», πραγματικά, «επιβλήθηκε παντού» – στους Γάλλους «Σοσιαλιστές», στους Σκανδιναβούς, κτλ, διαπίστωσε ο Καστοριάδης στην «Αποσάθρωση της Δύσης» (1991)[11]. Δημιουργώντας μια «άνετη ή ανεκτή κατάσταση για το 80 ή 85% του πληθυσμού (που έχει παραλύσει, επιπλέον, από τον φόβο της ανεργίας) και μεταφέρεται όλη η κόπρος του συστήματος στο 15 ή 20% των «κατώτερων στρωμάτων» της κοινωνίας, τα οποία δεν μπορούν να αντιδράσουν ή μπορούν να αντιδράσουν μόνο με τη βία, την περιθωριοποίηση και την εγκληματικότητα· άνεργοι και μετανάστες στην Γαλλία και την Αγγλία, μαύροι και ισπανόφωνοι στις Ηνωμένες Πολιτείες, κ.λπ.».[12] Αυτό που «αυτή η ρητορική-καμουφλάζ επέτρεψε σε κάποιον» να κάνει, «αθετώντας τους διακηρυγμένους σκοπούς» ήταν το «να επιτύχει τους πραγματικούς σκοπούς της νέας πολιτικής: πολύ απλά, την αναδιανομή του εθνικού πλούτου προς όφελος των πλουσίων εις βάρος των φτωχών.»[13] Ύστερα από ένα ιντερλούδιο με την υπαγορευμένη από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. εκλογή του «πρώτου Προέδρου με Μάστερ στη Διοίκηση Επιχειρήσεων» [σ.τ.μ., δηλαδή του George W. Bush] να οδηγεί στη μεγαλύτερη οικονομική κατάρρευση μετά τη Μεγάλη Ύφεση, δεν προκαλεί έκπληξη το ότι αυτή η λογική έχει αναπτυχθεί αρκετά, ώστε να καταστήσει, στη σκέψη πολλών ανθρώπων, το «1%» εύλογο στόχο για το «99%».

Αυτός ο «άμετρος θρίαμβος του καπιταλιστικού φαντασιακού υπό τις πλέον χονδροειδείς μορφές του», όπως τον περιέγραψε ο Καστοριάδης λίγο πριν τον θάνατό του δεν συνέβη εν κενώ, θα έλεγε κανείς ή μάλλον, ήταν το πλαίσιο του κενού –η άνοδος της ασημαντότητας– που επέτρεψε τον θρίαμβο. Η «αντιδραστική

αντεπίθεση», «εκμεταλλεύτηκε τη χρεοκοπία των παραδοσιακών «αριστερών» κομμάτων, την τεράστια απώλεια επιρροής των συνδικάτων, την τερατωδία των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» που είχε γίνει έκδηλη και πριν από την κατάρρευσή τους, την απάθεια και την ιδιώτευση των λαών, την αυξανόμενη οργή τους κατά της υπερτροφίας και του παραλογισμού των κρατικών γραφειοκρατιών»[14].

Διατηρώντας το μοτίβο Βαρβαρότητα ή Αυτονομία μέσα στο σύγχρονο κενό νοήματος, ο Καστοριάδης επισημαίνει την αντίθετη πλευρά του νομίσματος αυτής της «επιστροφής σε μια τυφλή και βάναυση μορφή φιλελευθερισμού», δηλαδή, τη συνακόλουθη συνθήκη της ύπαρξής της: «[εκτός του τελευταίου] όλοι αυτοί οι παράγοντες εκφράζουν, έμμεσα ή άμεσα, την κρίση του κοινωνικοϊστορικού προτάγματος της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας».[15] Ήδη το 1986, υποστήριξε πως «η δύναμη αυτού του ψευδοφιλελευθερισμού… σε μεγάλο βαθμό… πηγάζει από αυτό, το ότι η «φιλελεύθερη» δημαγωγία γνωρίζει πώς να αιχμαλωτίσει το βαθιά αντιγραφειοκρατικό και αντικρατικό κίνημα και αίσθημα που υπάρχει από τη δεκαετία του ’60 (και το οποίο διέφυγε της προσοχής των «σοσιαλιστών» ηγετών).[16] Δεν είναι ότι ο Καστοριάδης παρέμεινε κολλημένος σε μία υποτιθέμενα απαρχαιωμένη θεωρία του «γραφειοκρατικού καπιταλισμού»· είναι πως αυτό που αποκαλείται «Αριστερά» εγκατέλειψε στη «Δεξιά» το διαρκές αίσθημα εναντίωσης του λαού προς την γραφειοκρατία και το Κράτος. Στην «Ακυβέρνητη Κοινωνία» (1993)[17] παρατήρησε τη «σχεδόν ολοκληρωτική εξάλειψη της σύγκρουσης, είτε είναι κοινωνικοοικονομική, πολιτική ή “ιδεολογική”». Δεν το έκανε για να διασκεδάσει με την «ασημαντότητα», ή από τυφλότητα απέναντι στις σύγχρονες δυνατότητες αλλαγής, αλλά για να παραδεχτεί ειλικρινά πως ο «θρίαμβος… του «φιλελεύθερου» – καπιταλιστικού φαντασιακού και η σχεδόν εξάλειψη κάθε άλλης μεγάλης φαντασιακής σημασίας της νεωτερικότητας, του προτάγματος της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας», είχε αλλάξει σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση που είχε περιγράψει στο «Σύγχρονος καπιταλισμός και Επανάσταση».[18] Αυτή η νίκη της «αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης» –και σημειώστε τη

φράση «αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης»– «έχει επιβάλει πράγματα που προηγουμένως έμοιαζαν αδιανόητα: άμεσες περικοπές στους πραγματικούς μισθούς και μερικές φορές ακόμη και στους ονομαστικούς μισθούς, για παράδειγμα, ή αλλιώς επίπεδα ανεργίας που εγώ ο ίδιος πίστευα, και έγραφα, το 1960, ότι είχαν καταστεί αδύνατα, διότι θα προκαλούσαν μία κοινωνική έκρηξη. Λοιπόν, τίποτε δεν συνέβη. Υπάρχουν λόγοι γι' αυτό, κάποιοι σχετικοί με τον οικονομικό κύκλο –η απειλή, σε μεγάλο βαθμό μπλόφα, της «κρίσης» που εξαρτάται από τα «αποθέματα πετρελαίου» και ούτω καθεξής– και άλλοι πολύ πιο βαθείς. Βασικά, παρατηρούμε την ολοκληρωτική κυριαρχία του καπιταλιστικού φαντασιακού: την κεντρικότητα του οικονομικού, την ατελείωτη και υποτιθέμενα ορθολογική επέκταση της παραγωγής, της κατανάλωσης και του περισσότερο ή λιγότερο σχεδιασμένου και χειραγωγημένου «ελεύθερου χρόνου». Αυτή η εξέλιξη δεν εκφράζει μόνο τη νίκη των κυρίαρχων στρωμάτων, που θα ήθελαν να αυξήσουν την εξουσία τους. Σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού συμμετέχει σε αυτό. Προσεκτικά αποτραβηγμένος στην ιδιωτική του σφαίρα, ο πληθυσμός αρκείται σε άρτο και θεάματα. Τα θεάματα παρέχονται ιδίως από την τηλεόραση (και τα «σπορ»), ο άρτος από όλα τα γκάτζετ που είναι διαθέσιμα ανάλογα με τα διάφορα εισοδηματικά επίπεδα. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όλα τα κοινωνικά στρώματα έχουν πρόσβαση σε αυτό το ελάχιστο επίπεδο άνεσης· μόνο οι μειονότητες που δεν έχουν [πολιτική] βαρύτητα αποκλείονται από αυτό… Η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού μοιάζει να αρκείται στον ελεύθερο χρόνο και τα γκάτζετ, με κάποιες περιστασιακές συντεχνιακές αντιδράσεις που δεν έχουν πιθανότητα να έχουν συνέπειες. Αυτή η πλειοψηφία δεν φέρει κάποια συλλογική επιθυμία, κανένα πρόταγμα εκτός από τη διαφύλαξη της κατάστασης πραγμάτων».[19]

Και για να μην θεωρήσει κανείς ότι αυτή η «αποκαλούμενη Νεοφιλελεύθερη» νίκη θα σήμαινε μία επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση πραγμάτων, ο Καστοριάδης προσθέτει αμέσως: «Σε αυτή την ατμόσφαιρα, οι παραδοσιακές ασφαλιστικές δικλείδες της καπιταλιστικής "δημοκρατίας" καταρρέουν, η μία μετά την άλλη» και συνεχίζει απαριθμώντας τους τρόπους με τους οποίους αυτή η

νίκη είναι πράγματι μία πύρρειος νίκη για τον καπιταλισμό, επειδή, καθώς η «ανθρωπότητα πριονίζει το κλαδί στο οποίο κάθεται», οικολογικά, υπάρχει, ακόμη και εν τη απουσία κάποιας άμεσης αντιπαράθεσης, μία συνεχιζόμενη καταστροφή των καίριων σημασιών που επέτρεψαν στον καπιταλισμό να ευημερήσει και να ανθίσει.

Αυτή η «νίκη της αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης», που αποδίδει «κεντρικότητα στο οικονομικό», έχει οδηγήσει πολλούς, από εμμονικούς με την εξουσία Φουκωικούς μέχρι νοσταλγικούς φονταμενταλιστές Μαρξιστές, να πιστέψουν ότι μας έχει καθ' ολοκληρίαν επιβληθεί ένα εντελώς καινούργιο καθεστώς, που προσδιορίζεται από τη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική ιδεολογία, ή ότι μπορούμε να επιστρέψουμε στους καθησυχαστικούς «νόμους» της καπιταλιστικής συσσώρευσης, πιθανώς καταφέρνοντας να βρούμε επιτέλους την ορθή ερμηνεία του «φετιχισμού του εμπορεύματος» στο πρώτο κεφάλαιο του Κεφαλαίου.

Αυτό που δείχνει η κατανόηση του καπιταλισμού σαν μία φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας –όταν κανείς συμπεριλάβει τη διττή θέσμιση της νεωτερικότητας και την υπερτροφική καταστρεπτική «κρίση των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών» που διέρχεται– είναι ότι δεν υπάρχει επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση πραγμάτων, ούτε είναι (ακόμη) εύλογο να πιστέψουμε ότι ζούμε τώρα σε μια πλήρως οικονομική κοινωνία, αδιαπέραστη από κάθε αντιπαράθεση και λειτουργώντας αποκλειστικά με τη δική της «λογική».

Ο κίνδυνος του να εκλάβουμε τον Νεοφιλελευθερισμό κυριολεκτικά είναι πως, αν δεχτούμε αφελώς τις προκείμενές του, μπορεί να «αφομοιωθούμε» από αυτές, και έτσι να αγνοήσουμε τόσο την ασυνέπειά του, όσο και τις αυτοκαταστροφικές του τάσεις (τις οποίες μπορούμε να εκμεταλλευτούμε για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, όμως μόνο μέσα από μία ανανέωση του προτάγματος της αυτονομίας), όσο και τους πιο τετριμμένους «πραγματικούς σκοπούς» του (μια ριζική αναδιανομή του πλούτου μέσω της επιβολής της χρηματικής νόρμας, που ωστόσο είναι

αυτο-υπονομευτική).

Μπαίνουμε στον πειρασμό να πούμε ότι υπάρχει κάποια αντικειμενική σύμπτωση ανάμεσα σε εξίσου δογματικές και εξεζητημένες και υπέργηρες ιδεολογίες, τους «φονταμενταλιστές των αγορών» του Νεοφιλελευθερισμού που με θράσος μας λένε ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική» και συμπίπτουν με μία κατ' ελπίδα «επιστροφή στον Μαρξ» που θέλει να διαγράψει ό,τι συνέβη μετά το 1848 ή το 1867 και να μας παραδώσει ένα αυτομάτως εγγυημένο μέλλον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. "When East Tips West" (συνέντευξη δημοσιευμένη την 1η Νοέμβρη, 1989 στο περιοδικό *Construire*, όργανο της ελβετικής κοπερατίβας Migros).
2. "Done and ToBe Done" (1989). Ο Καστοριάδης προσθέτει, «*Η ασυνέπεια –ή μάλλον η ξεδιάντροπη κοροϊδία– του σύγχρονου «Φιλελευθερισμού»… αψηφεί τη φαντασία».*
3. When East Tips West", ο.π.. Προσθέτει: *«Η λογική της αγοράς θα προϋπέθετε, για παράδειγμα, ότι κάποιος θα έπρεπε καλύτερα να είναι ικανός να ανακαλύψει μία ορθολογική βάση για την τιμή του κεφαλαίου, ή την πραγματική του αξία. Τώρα, αυτό είναι αδύνατον· δεν υπάρχει «αντικειμενική αξία» του κεφαλαίου»*. Επτά μήνες αργότερα, στο πρώτο συνέδριο για τον Καστοριάδη στο Cerisy, είπε: *«Συνοδεύοντας την επίθεση των Ρήγκαν – θάτσερ, αυτή η οπισθοδρόμηση επέτρεψε στα αρπαχτικά του Σικάγο να ξεθάψουν κάποιες παλιές ιδέες που είχαν διαψευστεί από καιρό (στην πραγματικότητα, την ποσοτική θεωρία του χρήματος), στους «ειδικούς» του ΔΝΤ να σφυρηλατήσουν μερικά ακόμη καρφιά στο φέρετρο των φτωχών χωρών και στον κύριο Guy Sorman στη Γαλλία να γίνει ο απόστολος του οικονομικού Διαφωτισμού».*
4. Παρόμοιες κριτικές ξεχνούν να αναφέρουν τις αναλύσεις του για τις μεταβολές στον σύγχρονο καπιταλισμό.

5. Στην συνέντευξή του για την εκπομπή *«Παρασκήνιο»* της ΕΡΤ το 1984. Διαθέσιμη στους παρακάτω συνδέσμους: https://vimeo.com/85082034 και https://www.youtube.com/watch?v=hs9ZsKj-o1k . Διευκρινίζει ακόμη περισσότερα, λέγοντας: *«Δεν είναι το πρόβλημα της απαθλίωσης του προλεταριάτου, είτε σχετικής είτε απόλυτης, αλλά το πρόβλημα είναι αλλού. Το πρόβλημα είναι η ελευθερία των ανθρώπων μέσα στην παραγωγή, το πρόβλημα είναι στην καθημερινή τους ζωή, το πρόβλημα είναι στην οικογένεια, το πρόβλημα είναι στην εκπαίδευση κτλ κτλ. Από αυτή την άποψη προσφέραμε μια βασική αναθεώρηση σχετικά με τους σκοπούς μιας δράσης η οποία θέλει μία πραγματική κοινωνική αλλαγή»* (00:14:10 – 00:14:50).
6. Μία διαύγαση με περισσότερες αποχρώσεις βρίσκεται στο "The *Coordinations*: A Preface" (1994): «Αυτή η επίθεση συνοδεύτηκε από *–καθορίστηκε αλλά επίσης καθόρισε–* μια ιδεολογική υποχώρηση πρωτοφανούς εμβέλειας. Οι ιδεολογίες της «Αριστεράς» εισήλθαν σε μία νέα φάση έντονης αποσύνθεσης, ενώ τα «δεξιά» ρεύματα με ευτυχία νεκρανάστησαν θεμελιώδη λάθη που είχαν αναιρεθεί πριν τρία τέταρτα του αιώνα (όπως ο μονεταρισμός – μία απλή επανέκδοση, με οικονομετρικό εξώφυλλο, της παλιάς ποσοτικής θεωρίας του χρήματος ή της οικονομίας της παράπλευρης προσφοράς, που έχει χαρακτηριστεί από τον ίδιο τον [πρώην Πρόεδρο] George Herbert Walker Bush ως «οικονομία-βουντού». Επιπροσθέτως, αυτές οι κυβερνητικές διακηρύξεις ήταν σκανδαλώδεις παραβιάσεις της ίδιας τους της πρακτικής – ένα φαινόμενο που αξίζει να σημειώσουμε, όχι επειδή θα ήταν εντελώς καινούργιο, αλλά επειδή είναι πρακτικά ανήκουστο στο οικονομικό πεδίο. Η Θάτσερ και ο Ρήγκαν εκλέχθηκαν με την υπόσχεση να απαλλάξουν την κοινωνία από τη «Μεγάλη Κυβέρνηση»· στο τέλος των αντίστοιχων θητειών τους, το ποσοστό του ΑΕΠ που πήγαινε σε κυβερνητικές δαπάνες παρέμεινες πρακτικά απαράλλακτο. Είχαν αποκηρύξει τον Κεϋνσιανισμό με απέχθεια – αλλά κάθε Κεϋνσιανός θα είχε καταδικάσει σαν υπερβολικά σε

σημείο γελοιότητας τα ελλείμματα της κυβέρνησης Ρήγκαν». Όπως έχω σημειώσει, «Ο πολεμικός Κεϋνσιανισμός ήταν μία επιλογή που ο Καστοριάδης είπε ότι ο Ρήγκαν μεταχειρίστηκε τη δεκαετία του 1980 και ο υιός Μπους χρησιμοποίησε, με καταστρεπτικά αποτελέσματα, τη δεκαετία του 2000» (*ASA*, p. xxxi).

7. Βλ. *«Η ορθολογικότητα του καπιταλισμού»*, εκδ. Υψιλον, 1996.
8. Βλ. *«Η κρίση της διαδικασίας ταύτισης»,* στον τόμο *«Η άνοδος της ασημαντότητας»*, σελ. 177, εκδ. Υψιλον, 2000.
9. Ο.π. σελ. 178.
10. Στον διάλογο, “What Democracy?”
11. Στον τόμο, *Η άνοδος της ασημαντότητας,* σελ. 77 κ.ε.
12. Ο.π. σελ. 94
13. “The *Coordinations*: A Preface” (1994)
14. *Η «ορθολογικότητα» του καπιταλισμού,* σελ. 62-63.
15. Ο.π. σελ. 63.
16. “We Are Going Through a Low Period…” (1986)
17. Στην Ελλάδα δημοσιευμένη από τις Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2011.
18. Στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1987.
19. Βλ. *«Ακυβέρνητη Κοινωνία», ο.π.*

Ο David Ames Curtis είναι Αμερικάνος μεταφραστής, συγγραφέας, ακτιβιστής και στενός συνεργάτης του Κορνήλιου Καστοριάδη. Συνιδρυτής του Agora International, μιας διεθνούς διαδικτυακής πλατφόρμας αφιερωμένη στο πρόταγμα της αυτονομίας και στην συλλογή και προώθηση της παγκόσμιας βιβλιογραφίας του Καστοριάδη. Εχοντας μεταφράσει πάνω από ένα εκατομμύριο λέξεις από γραπτά του μεγάλου φιλοσόφου, δικαίως θεωρείται ο επίσημος μεταφραστής του στον αγγλόφωνο κόσμο. Μεταξύ άλλων είναι υπεύθυνος έκδοσης, μετάφρασης και επιμέλειας του τόμου The Castoriadis Reader και του τρίτομου έργου Political and Social Writings. Βρέθηκε μεταξύ των ομιλητών του B–FEST 5.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 18